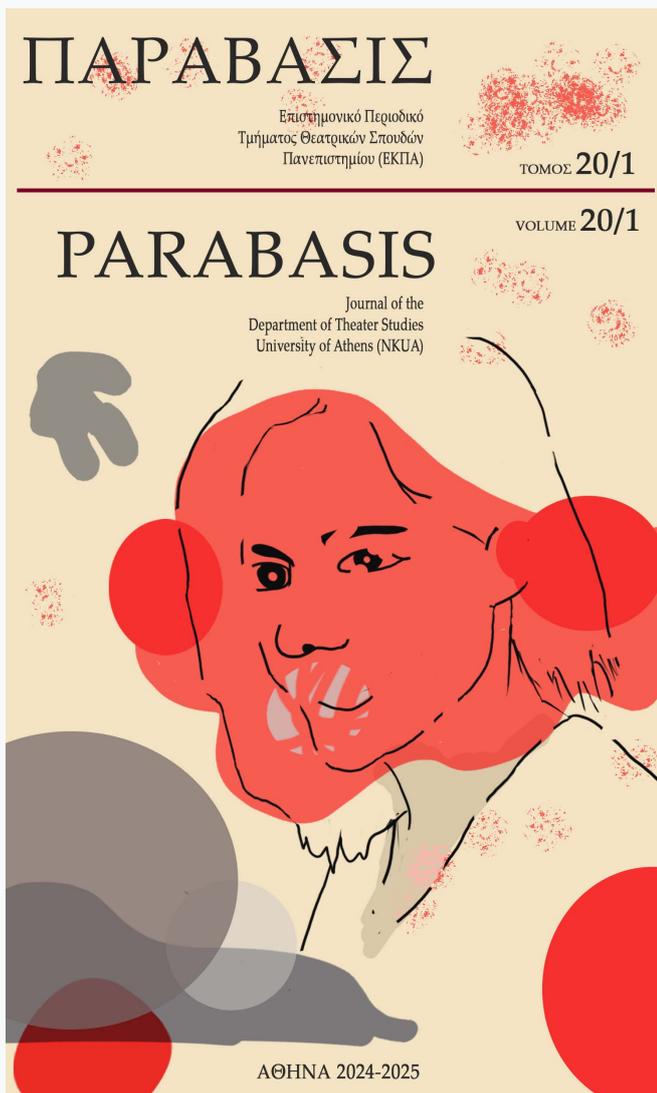

ΠΑΡΑΒΑΣΙΣ/PARABASIS

Vol 20, No 1 (2025)

Italian Theatre in the 21st Century (Special Issue)

ΞΕΝΟΙ ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝΤΕΣ ΘΙΑΣΟΙ: Ο 'CITTA DI PALERMO' ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 1922 [FOREIGN THEATRE TROUPES ON TOUR: 'CITTA DI PALERMO' IN GREECE IN 1922]

Ioannis Mathioudakis

doi: [10.12681//.43313](https://doi.org/10.12681//.43313)

To cite this article:

Mathioudakis, I. (2025). ΞΕΝΟΙ ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝΤΕΣ ΘΙΑΣΟΙ: Ο 'CITTA DI PALERMO' ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 1922 [FOREIGN THEATRE TROUPES ON TOUR: 'CITTA DI PALERMO' IN GREECE IN 1922]. *ΠΑΡΑΒΑΣΙΣ/PARABASIS*, 20(1), 473–499. <https://doi.org/10.12681//.43313>

ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗΣ

ΞΕΝΟΙ ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝΤΕΣ ΘΙΑΣΟΙ: Ο 'CITTA DI PALERMO' ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 1922

Το ιστορικό πλαίσιο

Στις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, η σχέση του νεοελληνικού θεάτρου με το εξωτερικό είχε ποικίλες εκφάνσεις. Οι ελληνικοί θίασοι έκαναν περιοδείες στο εξωτερικό, στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη και στο Κάιρο –περιοχές όπου υπήρχε έντονα το ελληνικό στοιχείο–, ενώ άλλοι θίασοι συγκροτούνταν με αποκλειστικό σκοπό την περιοδεία σε χώρες του εξωτερικού.¹ Έλληνες ηθοποιοί επισκέπτονταν συχνά τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, ιδίως το Παρίσι, αφενός για να δουν παραστάσεις ξένων συναδέλφων τους, αφετέρου για να φέρουν άπαιχτα έργα από το εξωτερικό.² Ωστόσο, ζητήματα ανέκυπταν κατά το ανέβασμα έργων ξένων συγγραφέων, καθώς ο νόμος περί πνευματικής ιδιοκτησίας καθόριζε την καταβολή αντιτίμου προς τον συγγραφέα τόσο υψηλού, που πολλοί θίασοι ήταν αδύνατο να αντέξουν. Έτσι, έργα ξένων συγγραφέων –με εξαίρεση τις οπερέτες– ανέβαιναν στα αθηναϊκά θέατρα με άλλους τίτλους, προκειμένου να αποφύγουν την καταβολή των δικαιωμάτων.³ Σε αρκετές περιπτώσεις, οι θιασάρχες έφερναν κόπιες σκηνικών από το εξωτερικό.⁴ Η πρωτεύουσα αποτέλεσε, ακόμη, πόλο έλξης για σημαντικούς ευρωπαίους καλλιτέχνες, όπως ο Franz Lehár και ο Emmerich Kalman –οι οποίοι ανακοινώθηκε ότι θα προσκληθούν από θεατρώνες της Αθήνας, χωρίς όμως να γνωρίζουμε αν τελικά επισκέφθηκαν την Ελλάδα– αλλά και ο κριτικός Georg Brandes.⁵ «Στην αθηναϊκή σκηνή εμφανίστηκαν σε όλη την περίοδο του Μεσοπολέμου αρκετοί ξένοι ηθοποιοί, ακόμη και αμιγώς ξένοι θίασοι. Τενόροι από τη Φινλανδία, σουμπρέτες από τη Γερμανία, Ρωσίδες υψίφωνοι, καθηγήτριες ωδείων της Μόσχας. [...]. Η Αθήνα αισθανόταν πολύ περήφανη γι' αυτή τη

¹ *Ελεύθερον Βήμα*, 14 Μαρτίου 1922, σ. 2· *Εσπερινή*, 23 Μαΐου 1922, σ. 4.

² «Χθες έφθασεν από την Γερμανίαν όπου είχε μεταβή προς επίσκεψιν των οικείων της η πρωταγωνίστρια της Οπερέτας κ. Έλσα Έγκελ, κομίζουσα μεθ' εαυτής εκτός του Κονταράτου και δέκα νέας γερμανικάς οπερέτας εις τας οποίας θα εμφανισθή εις το 'Εθνικόν' από του ερχομένου μηνός». *Εσπερινή*, 20 Αυγούστου 1922, σ. 4.

³ *Εσπερινή*, 28 Μαΐου 1922, σ. 4.

⁴ «Ο Παπαϊωάννου, ευρισκόμενος ακόμη εις Βιέννην, κομίζει μετ' ού πολύ νέα σκηνικά και πλουσιώτατον μπαλέττο [...]», <Θεατρικόν Ρεπορτάζ>, *Ελεύθερον Βήμα*, 14 Μαρτίου 1922, σ. 2.

⁵ Στο ίδιο. Για την άφιξη του Georg Brandes, βλ. Μ. Σεχοπούλου, «Πνευματικές ανταλλαγές σε ατμόσφαιρα πολέμου: το ταξίδι του Georg Brandes στην Ελλάδα του 1922», Α. Βασιλείου – Κ. Γεωργιάδη – Α. Δημητριάδη – Κ. Ριτσάτου (επιμ.), *Ιστορία και Ιστοριογραφία του Νεοελληνικού Θεάτρου*, Ινστιτούτο Μεσογειακών Σπουδών, Ρέθυμνο 2020, σ. 266-282.

δυνατότητα αφομοίωσης ξένων στοιχείων στο θεατρικό της σώμα [...]».⁶ Ήδη τον Αύγουστο του 1922, δύο Γερμανίδες συμπρέττες εμφανίστηκαν σε παραστάσεις στο θέατρο Διονύσια, ενώ ακόμη δύο έφτασαν με την Έλσα Ένκελ τον ίδιο μήνα στην Αθήνα για να συμμετάσχουν σε παράστασή της.⁷

Ο θίασος Citta di Palermo

Από τα τέλη Μαρτίου του 1922, το θέατρο «Εθνικόν» άνοιξε τις πόρτες του στο κοινό, για να «θαυμάση την πολυτέλειαν, τον πλούτον, την τέχνην και την μεγαλοπρέπειάν του».⁸ Το νεόκτιστο θέατρο επί της οδού Πανεπιστήμιου ανήκε σε εταιρεία που είχαν συστήσει οι Λαζάνης, Μαδράς και Κωνσταντίνης.

Το θέατρο φαίνεται να είχε ιδιαίτερα φροντισμένη αρχιτεκτονική με θεωρεία, εξώστη, αναπαυτικά καθίσματα, αλλά και καινοτομίες, όπως οροφή που προσαρμοζόταν ανάλογα με τις καιρικές συνθήκες.⁹ Σε δημοσίευμα, ωστόσο, σχολιάζεται ειρωνικά πως η κατασκευή του έγινε παράνομα και κρυφά.¹⁰ Ήδη από τον Μάρτιο έχει ανακοινωθεί η άφιξη του ιταλικού θιάσου οπερέτας Τσιτά ντι Παλέρμο (Citta di Palermo), με τον οποίο πρόκειται να εγκαινιαστεί το νέο θέατρο. Στα δημοσιεύματα παρουσιάζεται ως ένας από τους καλύτερους ευρωπαϊκούς οπερετικούς θιάσους, ενώ αποτελείται από μεγάλο αριθμό ηθοποιών και χορευτών –70 με 80 άτομα– υπό τον θιασάρχη Raimondo Sarnella.¹¹ Ήδη από τον 17ο αιώνα οι περιοδεύοντες θίασοι συνήθως διακρίνονταν από στενούς οικογενειακούς δεσμούς, είτε με τη συμμετοχή της οικογένειας στον θίασο είτε με την παρουσία συζύγων ως πρωταγωνιστών.¹² Εν προκειμένω, στον θίασο πρωταγωνιστεί και η σύζυγος του Sarnella, η σοπράνο Εύα Παπάλε.

Η υπερατλαντική περιοδεία

Ο θίασος είχε στο ενεργητικό του μεγάλες επιτυχίες και παγκόσμια καταξίωση. Ένας περιοδεύων θίασος της Ευρώπης συνήθιζε να επισκέπτεται την Ανατολική Μεσόγειο μέσω ατμόπλοιου.¹³ Η περιοδεία συνήθως περιλάμβανε, εκτός της

⁶ Μ. Σειραγάκης, *Το ελαφρό μουσικό θέατρο στη μεσοπολεμική Αθήνα*, Καστανιώτης, Αθήνα 2009, σ. 212-213· *Εσπερινή*, 23 Μαΐου 1922, σ. 4.

⁷ *Εσπερινή*, 10 & 20 Αυγούστου 1922, σ. 4.

⁸ «Το νέον θέατρον “Εθνικόν”», *Ελεύθερον Βήμα*, 10 Απριλίου 1922, σ. 4

⁹ «Γύρω από το θέατρον», *Ελεύθερον Βήμα*, 18 Απριλίου 1922, σ. 2.

¹⁰ Ο Παρασκηνιακός, *Ελεύθερον Βήμα*, 3 Απριλίου 1922, σ. 2.

¹¹ *Εσπερινή*, 15 Απριλίου 1922, σ. 4.

¹² C. Balme, *The Globalization of Theatre 1870 – 1930. The Theatrical Networks of Maurice E. Bandmann*, Cambridge University Press, Cambridge 2019, σ. 15.

¹³ Αξίζει να σημειωθεί ότι ήδη από το 1920 η Αθήνα έχει σιδηροδρομική διασύνδεση με το Παρίσι, γεγονός που διευκόλυνε τη μεταφορά θιάσων, ηθοποιών, αλλά και θεατρικών σκηνικών προς την Αθήνα.

Ελλάδας, το Κάιρο, τη Σμύρνη, την Κωνσταντινούπολη και, στη συνέχεια, τα λιμάνια του Εύξεινου Πόντου.¹⁴

Ο Citta di Palermo στις 8 Δεκεμβρίου 1910 αναχωρεί από τη Γένοβα για μια μεγάλη περιοδεία στη Δύση. Η περιοδεία ξεκινά από την Κούβα, όπου ο θίασος παραμένει επί δέκα εβδομάδες, κι έπειτα, ενώ ήταν προγραμματισμένο να εμφανιστεί στην Πόλη του Μεξικού, η στάση ματαιώνεται εξαιτίας του τεταμένου κλίματος της Μεξικανικής Επανάστασης που ξεσπά την ίδια περίοδο.¹⁵ Ο Sarnella και ο θιάσός του φτάνουν στη Νέα Υόρκη, κατά πάσα πιθανότητα, στις 17 Απριλίου του 1911 με 90 – 120 άτομα στον θιάσό τους και ρεπερτόριο με πάνω από 20 οπερέτες.¹⁶ Στα μέλη του θιάσου συμμετείχαν οι: Gilda Beccardi, A. Bronzini, Luigi Campoggi, Elvira Canepa, Silvio Carbone, Ugo Carranti, Maria Cologrande, L. Compeggi, Esther Cozzi, Fausto Eleonari, G. Farri, Virginia Farri, E. Galletti, E. Gironetti, M. Grillo, Ludovico Guidi, Ines Imbimbo, E. Lancetti, Adelina Levia, Giuseppe Merighi, S. Precerutti και Augusta Verdi.¹⁷

Ο Sarnella προσλαμβάνει το γραφείο των Rabinoff & Atwell, για να προωθήσουν την περιοδεία του θιάσου.¹⁸ Ωστόσο, το γραφείο αποφασίζει ότι η πριμαντόνα και πρίμα μπαλαρίνα του θιάσου, Teresa Lina Puccielantica, ήταν «υπερβολικά παχύσαρκη» για τους Αμερικανούς, καθώς ζύγιζε 340 λίμπρες (154 κιλά). Οι διαφημιστές την αντικαθιστούν εν αγνοία του Sarnella με την Esther Zanani, η οποία εμφανιζόταν στη Μητροπολιτική Όπερα της Νέας Υόρκης και ήταν «λεπτή και χαριτωμένη». Οι διαφημίσεις και οι αφίσες του θιάσου κατέκλυσαν την πόλη, ιδίως την ιταλική παρκοκία της Νέας Υόρκης, με την εταιρεία να δαπανά 3.000 δολάρια για τη διαφήμιση των παραστάσεων, ενώ το κοινό ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα γεμίζοντας το θέατρο. Η πρεμιέρα του θιάσου γίνεται στις 24 Απριλίου 1911, στο θέατρο Majestic με το έργο *Οι Σαλτιμπάγκοι*.¹⁹ Μετά το τέλος της πρώτης παράστασης, ο Sarnella φτάνει στα γραφεία των Rabinoff & Atwell και μετά από έντονο καβγά –εν μέσω απειλών– κλέβει το συμβόλαιο που είχαν υπογράψει, με αποτέλεσμα να τον συλλάβει η αστυνομία, αποδίδοντάς του την κατηγορία της διακεκριμένης κλοπής και επιβάλλοντάς ως εγγύηση το ποσό των 6.000 δολαρίων. Μάλιστα, παρατίθεται από τους *New York Times* ο ακριβής διάλογος μεταξύ Sarnella και διαφημιστών, οι οποίοι θεωρούν την Puccielantica υπερβολικά ευτραφή για το αμερικανικό κοινό. Ο Sarnella

¹⁴ Α. Ξεπαπαδάκου, «“Εκεί, στη Σαμαρκάνδη”· Ευρωπαϊκοί περιπλανώμενοι λυρικοί θίασοι στην κοντινή και μακρινή Ανατολή», *Όπερα και Ελληνισμός κατά τον 19ο αιώνα*, Φιλαρμονική Εταιρεία Κέρκυρας, Κέρκυρα 2019, σ. 175.

¹⁵ «Italians in Comic Opera [Ιταλοί σε Όπερα Κομίκ]», *The New York Times*, 19 Απριλίου 1911, σ. 11.

¹⁶ <Plays and Players>, *The New York Times*, 23 Απριλίου 1911, σ. 71· <Music Here and There>, *The New York Times*, 2 Ιουλίου 1911, σ. 72.

¹⁷ Καστ ηθοποιών που συμμετείχαν στις παραστάσεις του *Έρωτα Πριγκίπων*, *Broadway World*, <https://www.broadwayworld.com/shows/Amor-di-Principe-3177/cast> [19/7/2023].

¹⁸ «340-lb. Prima Donna Rouses a Tempest [Πριμαντόνα 340 λιμπρών ξεσηκώνει θύελλα]», *The New York Times*, 26 Απριλίου 1911, σ. 1.

¹⁹ Το θέατρο Majestic χτίστηκε το 1903, ενώ μετά το 1911 μετονομάστηκε σε Park Theater και έκτοτε άλλαξε αρκετές ονομασίες. Είχε 1.355 θέσεις και κατεδαφίστηκε το 1954, <https://www.playbill.com/venue/park-theatre-1911-new-york-ny> [19/7/2023].

επικαλείται το παράδειγμα της Ιταλίδας σοπράνο Luisa Tetrazzini, που ήταν επίσης ευτραφής, αλλά αναγνωρισμένη και πολύ γνωστή σοπράνο κολορατούρα της εποχής.²⁰ Αργότερα, την 1η Μαΐου, οι Rabinoff & Atwell αποσύρονται από τη διαχείριση της περιοδείας, την οποία αναλαμβάνει αποκλειστικά ο ίδιος ο Sarnella.²¹

Το πρώτο τους έργο στη Νέα Υόρκη ήταν οι *Σαλτιμπάγκοι* και παρουσιάστηκε για τρεις βραδιές, από τις 24 έως και τις 26 Απριλίου 1911.²² Από τις 2 Μαΐου και για επτά παραστάσεις, ο θίασος παρουσιάζει το έργο *Έρωσ Πριγκίπων* του Edmund Eysler και στη συνέχεια της περιοδείας του εμφανίζεται στα θέατρα Lipzin, Thalia και Irving Place, όπου ανεβάζουν έργα, όπως *Η Εύθυμη Χήρα* και *Η Γκέισσα*, τα οποία παρουσιάζουν και στην Αθήνα έντεκα χρόνια αργότερα, ενώ πολλά απ' όσα παρουσίασαν στη Νέα Υόρκη ανέβαιναν για πρώτη φορά στις ΗΠΑ.²³

Τα θέατρα, στα οποία ανεβάζουν τις παραστάσεις τους, είχαν ιδιαίτερη σημασία και ήταν ευρέως γνωστά κατά την εποχή. Το Irving Place Theatre βρισκόταν πολύ κεντρικά στην περιοχή του Μανχάταν και ήταν κατασκευασμένο από το 1860, αρχικά ως χώρος εκδηλώσεων, ενώ οι θέσεις του θεάτρου έφταναν τις 1.100. Κατά τη χρονιά επίσκεψης του θιάσου, το θέατρο αυτό χρησιμοποιούνταν από την κοινότητα των Εβραίων, οι οποίοι ανέβαζαν εκεί τα έργα τους στα Γίντις.²⁴

Η επιτυχία του θιάσου στη Νέα Υόρκη αναδεικνύεται λόγω δημοσιεύματος της *New York Times*, το οποίο ήδη από την αρχή του άρθρου καλεί τους θεατές να δουν τις παραστάσεις του θιάσου, ιδίως την παράσταση της *Εύθυμης χήρας*, που παρουσιάζεται από τον θίασο σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα –μόλις έξι χρόνια– μετά την παγκόσμια πρεμιέρα της στο Theater an der Wien στη Βιέννη. Στο ίδιο δημοσίευμα, μάλιστα, ο ανώνυμος αρθρογράφος προχωρεί και σε μια κριτική ανασκόπηση της παράστασης της *Εύθυμης χήρας*, επισημαίνοντας τη μεταδοτικότητα των ηθοποιών και την εξαιρετική μουσική του έργου, αναφέροντας πως διάσημα τραγούδια της παράστασης χρειάστηκε να επαναληφθούν, λόγω της επευφημίας του κοινού.²⁵ Αντιστοίχως, διθυραμβικά υπήρξαν και τα σχόλια για τον ηθοποιό Ludovico Guidi, εξαιροντάς τον για την απόδοσή του. Μάλιστα, ο Guidi, στην παράσταση της *Γκέισσας*, χρειάστηκε να επαναλάβει το «Chin Chin Chinaman» είκοσι τρεις φορές, λόγω του

---

²⁰ Για τη Luisa Tetrazzini, βλ. H. Brower, *Vocal Mastery; Talks with master singers and teachers*, Frederick A. Stokes Company, Νέα Υόρκη 1919, σ. 70, <https://archive.org/details/vocalmasterytalk00browiala/page/70/mode/1up?view=theater> [20/3/2024].

²¹ «Italians Sing *Furstenliebe* tonight [Οι Ιταλοί απόψε τραγουδούν *Furstenliebe*]», *The New York Times*, 2 Μαΐου 1911, σ. 11.

²² *Οι Σαλτιμπάγκοι*, <https://www.playbill.com/production/il-saltimbanchi-majestic-theatre-vault-0000007766> [19/7/2023].

²³ «*Merry Widow* in Italian [*Εύθυμη χήρα* στα Ιταλικά]», *The New York Times*, 8 Ιουνίου 1911, σ. 3.

²⁴ M. Maffi, *Gateway to the Promised Land: Ethnic Cultures on New York's Lower East Side*, New York University Press, New York 1995, σ. 127-128.

²⁵ Μετάφραση του άρθρου «*Merry Widow* in Italian», *The New York Times*, 8 Ιουνίου 1911, σ. 3.

μπιζαρίσματος από το κοινό. Ο Τύπος σημείωνε, ακόμη, την εμφανή βελτίωση των κοστουμιών του θιάσου, στην πορεία των παραστάσεων.

Ο θιάσος παραμένει στη Νέα Υόρκη για τουλάχιστον 10 εβδομάδες, ενώ, στη διάρκεια της παραμονής του, δίνει παράσταση και στο Newark του New Jersey.²⁶

Η περιοδεία στην Αθήνα

Έντεκα χρόνια αργότερα, ο θιάσος Τσιτά ντι Παλέρμο εγκαινιάζει το θέατρο «Εθνικόν» με το έργο *Μαντάμ ντε Τεμπ* (*Madama di Tebe*) του Carlo Lombardo, το Σάββατο 16 Απριλίου 1922. Το έργο είναι ήδη γνωστό στο αθηναϊκό κοινό από τις παραστάσεις της Αφροδίτης Λαουτάρη, ενώ στην παράσταση του Citta di Palermo ξεχώρισε η παρουσία της «καλλίφωνης» πρίμα Parale, της «ευκίνητης και χαριτωμένης» Farrì και του «κωμικού» Genaro.²⁷

Η πρώτη παράσταση είχε μεγάλη επιτυχία, καθώς το κοινό γέμισε «ασφυκτικώς» το θέατρο, ενώ χειροκροτούσε στο τέλος κάθε πράξης.²⁸ Το έργο επαναλαμβάνεται και τις δύο επόμενες ημέρες μαζί με την *Πριγκίπισσα της Τζάρδας* του Emmerich Kalman. Ανάμεικτα σχόλια λαμβάνει η παράσταση της *Εύας* του F. Lehár στις 19 Απριλίου, με την *Εσπερινή* να σχολιάζει τις μέτριες επιδόσεις της Parale, ενώ η σκηνή του κωμικού και της Farrì «μπιζαρίστηκε» αρκετές φορές.²⁹ Πάντως, η *Εύα* δεν φαίνεται να επαναλαμβάνεται στη διάρκεια της περιοδείας στην Αθήνα, ενώ ήδη από την επόμενη ημέρα επιστρατεύεται άλλο έργο και συγκεκριμένα το *Μπαλ Ταμπαρέν* του Leon Bard. Στις 21 Απριλίου ο θιάσος παρουσιάζει τον *Κόμη του Λουξεμβούργου* του Franz Lehár με «πρωτοφανή κοσμοσυρροή».³⁰ Τις καλύτερες εντυπώσεις αφήνει στις 23 Απριλίου το ανέβασμα, για πρώτη φορά στην Ελλάδα, του έργου *Ο Βασιλιάς του Μαξίμ*, το οποίο θεωρήθηκε ως ένα από τα καλύτερα έργα του είδους και επαινέθηκε για τα κουστούμια, τα σκηνικά, αλλά και τις «ωραίες ναπολιτάνικες κατσονέττες» του, που επαναλήφθηκαν από τους καλλιτέχνες, λόγω των επευφημιών του κοινού.³¹ Το δημοσίευμα σημειώνει ότι το έργο θα μεταφραστεί στην ελληνική γλώσσα, ενώ προτείνει να επαναληφθούν οι παραστάσεις του έργου, όπως και πράγματι συμβαίνει. Θετικά σχόλια λαμβάνουν τα σκηνικά και τα κοστουμια της παράστασης ως «πολυτελή».³²

Ως μεγάλη επιτυχία ανακοινώνεται η παράσταση της *Δεσποινίδας Πουκ* στις 26 Απριλίου με πρωταγωνίστρια τη Maria Parale, ενώ το έργο επαναλαμβάνεται αρκετές φορές στη διάρκεια της περιοδείας. Στις 28 Απριλίου ανεβαίνει, επίσης, το έργο *Αντίο Νεότης*, εξαιρόντας τη «γλυκυτάτη» μουσική και το παίξιμο των ηθοποιών της παράστασης.³³ Η υψίφωνος Farrì πρωταγωνιστεί στο έργο

²⁶ <Music Here and There>, *The New York Times*, 25 Ιουνίου 1911, σ. 69.

²⁷ «Η έναρξις της Ιταλικής», *Εσπερινή*, 17 Απριλίου 1922, σ. 4.

²⁸ Στο ίδιο.

²⁹ «Η Εύα», *Εσπερινή*, 19 Απριλίου 1922, σ. 4.

³⁰ *Εσπερινή*, 20 Απριλίου 1922, σ. 4.

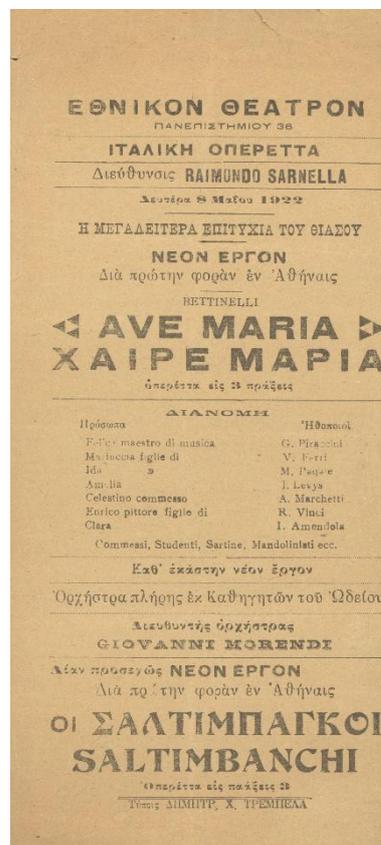
³¹ *Εσπερινή*, 23 Απριλίου 1922, σ. 4· «Η Ιταλική Οπερέττα», *Ελεύθερον Βήμα*, 25 Απριλίου 1922, σ. 2.

³² «Ο Βασιλεύς του Μαξίμ», *Ελεύθερον Βήμα*, 22 Απριλίου 1922, σ. 2.

³³ «Η πόλις του Παλέρμου», *Ελεύθερον Βήμα*, 29 Απριλίου 1922, σ. 2.

Ανοιξιάτικο Αεράκι του Strauss στις 29 Απριλίου, με τον θίασο να παρουσιάζει «αρτιώτατον και αρμονικόν σύνολον».³⁴

Την 1η Μαΐου ανεβαίνει από τον θίασο το έργο *Αγάπα με, Αλφρέδο* του Bellini, με το λιμπρέττο της να χαρακτηρίζεται «πολύ ενδιαφέρον», ενώ επαινείται η απόδοση των ηθοποιών.³⁵ «Αρτιότατο» χαρακτηρίζεται το ανέβασμα του έργου *Η Εύθυμη Χήρα* του Lehár –ένα από τα έργα που συζητήθηκαν ιδιαίτερα κατά την περιοδεία τους στη Νέα Υόρκη–, όπως και ο *Βοκκάκιος* του Suppe.³⁶ Στις 7 Μαΐου ανεβαίνει για πρώτη φορά στην Ελλάδα η *Δεσποινίδα του Κινηματογράφου* του Leon Bard και στις 8 Μαΐου το έργο *Χαίρε Μαρία* του Bettinelli (εικ. 1).

Εικ. 1: Πρόγραμμα του Citta Di Palermo για την παράσταση του *Χαίρε Μαρία*. Συλλογή θεατρικών προγραμμάτων, Αρχαία Παραστατικών Τεχνών ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ

Στην παράσταση του *Χαίρε Μαρία* λαμβάνουν μέρος οι G. Piraccini, V. Farri, M. Papale, I. Levya, A. Marchetti, R. Vinci και I. Amendola, ενώ την ορχήστρα διευθύνει ο Giovanni Morendi. Σε δημοσίευσμά του, το *Ελεύθερον Βήμα* χαρακτηρίζει τη μουσική της παράστασης «από τας καλυτέρας της Ιταλικής παραγωγής» με κωμικό λιμπρέτο.³⁷ Η παράσταση της *Γκέισσας* στις 9 Μαΐου

³⁴ *Εσπερινή*, 30 Απριλίου 1922, σ. 4.

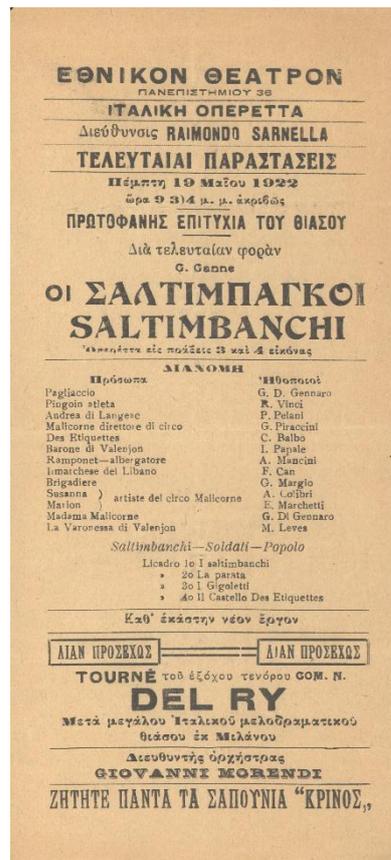
³⁵ *Εσπερινή*, 12 Μαΐου 1922, σ. 4.

³⁶ *Εσπερινή*, 5 & 6 Μαΐου 1922, σ. 4.

³⁷ «Οι Ιταλοί», *Ελεύθερον Βήμα*, 9 Μαΐου 1922, σ. 2.

τονίζεται για τα πολυτελή σκηνικά της.³⁸ Στις 10 Μαΐου ανεβαίνει το έργο *Η Πριγκίπισσα των Δολλαρίων* του Leo Fall, παράσταση που επαναλαμβάνεται ξανά στις 26 Μαΐου ως τιμητική της υψιφώνου Virginia Farri.³⁹

Μία από τις μεγαλύτερες επιτυχίες του θιάσου κι ένα από τα έργα που, όπως ήδη αναφέρθηκε, παρουσιάστηκε και στη Νέα Υόρκη είναι το έργο *Οι Σαλτιμπάγκοι* σε λιμπρέτο του M. Ordonneau και σύνθεση του L. Ganne (εικ. 2), που ανεβαίνει στις 14 και ξανά στις 19 Μαΐου.

Εικ. 2: Πρόγραμμα του Citta Di Palermo για την παράσταση *Οι Σαλτιμπάγκοι*. Συλλογή θεατρικών προγραμμάτων, Αρχεία Παραστατικών Τεχνών ΕΛΙΑ/ΜΙΕΤ.

Στην παράσταση συμμετέχουν οι: G. D. Gennaro, R. Vinci, P. Pelani, G. Piraccini, C. Balbo, I. Papale, A. Moncini, F. Can, G. Margio, A. Colibri, E. Marchetti, G. Di Grenaro και M. Levea, ενώ η ορχήστρα βρισκόταν και πάλι υπό την καθοδήγηση του Giovanni Morendi. Ακολουθούν τα: *Όταν ο Έρωσ Χτυπά* και η *Κόκκινη Παρθένας*. Αξιοσημείωτο γεγονός αποτελεί ότι στην επαναληπτική παράσταση της *Δεσποινίδας Πουκ*, στις 22 Μαΐου, η σουμπρέττα Papale τραγούδησε στα ελληνικά τη β' πράξη του έργου, ενώ όλες οι παραστάσεις του θιάσου ήταν στα ιταλικά.⁴⁰ Η πρακτική αυτή συναντάται συχνά, καθώς, όπως

³⁸ *Εσπερινή*, 7 Μαΐου 1922, σ. 4.

³⁹ *Εσπερινή*, 26 Μαΐου 1922, σ. 4.

⁴⁰ *Εσπερινή*, 22 Μαΐου 1922, σ. 4.

καταγράφει ο Σειραγάκης, στα ελληνικά έχουν τραγουδήσει και δύο Γερμανίδες του θιάσου Δράμαλη, ενώ στο *Ελεύθερον Βήμα* η προφορά της Ίζα Μάρζεν στα ελληνικά χαρακτηρίζεται «πολύ χαριτωμένη».⁴¹

Αν και ο θιάσος ήταν προγραμματισμένο να αναχωρήσει από την Αθήνα στις 20 Μαΐου, συνεχίζει τις παραστάσεις του μέχρι και τις 29 Μαΐου, παρουσιάζοντας ως τελευταίο έργο το *Σπίτι των Τριών Κοριτσιών* του Schubert, κλείνοντας με μεγάλη επιτυχία την περιοδεία του στην Αθήνα.⁴² Το έργο εντυπωσίασε το κοινό, με δημοσίευμα να εκτιμά πως σύντομα η οπερέτα θα μεταφερθεί και στην ελληνική γλώσσα.⁴³

Η περιοδεία στην Αθήνα κλείνει ιδιαίτερος επιτυχημένα, αν ληφθούν υπόψη τόσο τα σχόλια στον Τύπο, όσο και η προσέλευση του κοινού. Το αθηναϊκό κοινό των παραστάσεων φαίνεται να προτιμούσε τις αγγλικές και γερμανικές οπερέτες, έναντι των ιταλικών, των οποίων τη γλώσσα δεν γνώριζαν επαρκώς.⁴⁴

Η περιοδεία στη Θεσσαλονίκη

Όπως ήταν προγραμματισμένο, ο θιάσος Citta di Palermo θα αναχωρούσε για τη Θεσσαλονίκη στις 25 Μαΐου, ώστε να εγκατασταθεί στο θέατρο «Λευκού Πύργου».⁴⁵

Η παράταση των παραστάσεων του στην Αθήνα οδηγεί τον θίασο να κάνει πρεμιέρα στη Θεσσαλονίκη στις 2 Ιουνίου, με το έργο *Ο Βασιλεύς του Μαξίμ*, παράσταση που καταχειροκροτήθηκε από το κοινό.⁴⁶ Όπως σημειώνεται στον *Ταχυδρόμο*, ο θιάσος, ήδη από το ξεκίνημά του, ενθουσιάζει το κοινό, το οποίο συρρέει στο θέατρο του Λευκού Πύργου. Αξίζει να αναφερθεί ότι, σύμφωνα με το δημοσίευμα, παρόμοια επιτυχία έχει και ο θιάσος των δεσποινίδων Νέζερ, γεγονός που καταδεικνύει πως «ο κοσμάκις διψά από γλέντι, από σπατάλη».⁴⁷

Σε δημοσίευμα της *Νέας Αλήθειας*, οι αναγνώστες πληροφορούνται ότι στις 3 Ιουνίου ανεβαίνει η *Δεσποινίδα Πουκ*, έργο που επιστρατευόταν συχνά από τον θίασο, -όπως και πολλά έργα, που παρουσιάστηκαν ξανά στη Θεσσαλονίκη- μετά την περιοδεία του θιάσου στην Αθήνα. Στις 7 Ιουνίου ανεβαίνει για πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη η *Μικρή Βασίλισσα των Ρόδων*, της οποίας η επιτυχία οδηγεί

⁴¹ Σειραγάκης, *Το ελαφρό μουσικό θέατρο στη μεσοπολεμική Αθήνα*, σ. 214.

⁴² Το έργο *Το Σπίτι των Τριών Κοριτσιών* αποτελεί συμπύλημα των δημοφιλέστερων τραγουδιών του Schubert από τον Heinrich Berte σε λιμπρέτο του Alfred Maria Willner. Οι δύο καλλιτέχνες ενσωμάτωσαν τα τραγούδια αυτά σε μια δραματική υπόθεση που βασίστηκε στο μυθιστόρημα του R.H. Bartsch, *Schwammerl*. Η διασκευή του Berte είχε ως πρωταγωνιστή του έργου τον ίδιο τον Schubert και την προσωπική του ζωή, «Lilac Time», Josef Weinberg LTD, <https://www.josef-weinberger.com/operas-operetta/opera/lilac-time.html> [26/7/2024].

⁴³ Χ. Πατέρας, *100 χρόνια ελληνικής οπερέτας*, Συλλογές, Αθήνα 2009, σ. 195.

⁴⁴ Στο ίδιο.

⁴⁵ «Όπερα και Οπερέτα», *Ελεύθερον Βήμα*, 17 Μαΐου 1922, σ. 2. Το θέατρο «Λευκού Πύργου» κατασκευάζεται το 1906 στον κήπο δίπλα από τον Λευκό Πύργο και λειτουργεί και ως κινηματογράφος, Κ. Τομανάς, *Το θέατρο στην παλιά Θεσσαλονίκη*, Νησίδες, Θεσσαλονίκη 1994.

⁴⁶ «Λευκού Πύργου», <Θεατρικά>, *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 2 Ιουνίου 1922, σ. 2.

⁴⁷ Η Μαρίκα Νέζερ και η Κατίνα Νέζερ ήταν Ελληνίδες ηθοποιόι του μουσικού επιθεωρησιακού θεάτρου, γνωστές ως «τα Νεζεράκια» <Πεννιές>, *Ταχυδρόμος*, 4 Ιουνίου 1922, σ. 4.

στην επανάληψη του έργου στις 10 Ιουνίου.⁴⁸ Ακολούθως, ο θίασος ανακοινώνει απογευματινές παραστάσεις για όλη την οικογένεια, αλλά και τη μεταφορά του σε άλλο θέατρο, στη θερινή σκηνή του θεάτρου Λευκού Πύργου, λόγω της καλοκαιρινής ζέστης κι αφού ήδη οι παραστάσεις στον Λευκό Πύργο γίνονταν με ανεμιστήρες.⁴⁹ Το πρόγραμμα των παραστάσεων συνεχίζεται με επαναλήψεις έργων, μεταξύ άλλων, του *Βασιλέα του Μαξίμ*, που επαναλαμβάνεται κατά γενική απαίτηση.⁵⁰ Παράλληλα, παραδίδεται και μια ενδιαφέρουσα ανακοίνωση, καθώς ο ιδιοκτήτης αποφασίζει να μειώσει την τιμή της διακεκριμένης θέσης στο ποσό των 10 δραχμών, ενώ προχωρεί και σε μια καινοτομία, εκδίδοντας μπλοκάκι (καρνέ) που περιείχε 10 εισιτήρια στην τιμή των 76,50 δραχμών.⁵¹ Τα καρνέ, που τυπώνει η διοίκηση των θεάτρων, «γίνονται ανάρπαστα».⁵² Αξίζει να σημειωθεί ότι η μεταφορά του θιάσου μεταξύ των θεάτρων δεν ήταν ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση, καθώς και τα τρία θέατρα, όπου εμφανίζεται ο θίασος στη διάρκεια της περιόδου στη Θεσσαλονίκη, φαίνεται να ανήκουν στον ίδιο θεατρικό επιχειρηματία, ενώ παράλληλα η μείωση της τιμής των εισιτηρίων και η δημιουργία των καρνέ χρησιμοποιείται προφανώς για την περαιτέρω προώθηση των παραστάσεων του θιάσου, ενώ αποτελεί και μια ευφυή κίνηση, ώστε να εξασφαλίζεται η οικονομική ρευστότητα του θεατρώνη και η σταθερή προσέλευση του κοινού.

Το έργο *Αγάπα με, Αλφρέδο*, που ανεβαίνει για πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη στις 16 Ιουνίου, χαρακτηρίζεται από τον Τύπο της εποχής «ακατάλληλο διά δεσποινίδας».⁵³ Δεν φαίνεται, ωστόσο, να σημειώνεται αντίστοιχος περιορισμός στο κοινό κατά το ανέβασμα του έργου, ένα μήνα νωρίτερα, στην Αθήνα. Από τις 17 Ιουνίου και εξής, ο θίασος εμφανίζεται στο Θερινό Θέατρο Λευκού Πύργου με το *Όταν ο Έρωσ Χτυπά*, με μειωμένες τιμές και πλούσια σκηνικά.⁵⁴ Η μείωση των τιμών, αλλά και η μεταφορά του θιάσου στο θερινό θέατρο φαίνεται να βοήθησαν στην περαιτέρω ανταπόκριση του κοινού, καθώς σημειώνεται «κοσμοπλημμύρα» τις επόμενες ημέρες, γεγονός που αποτυπώνεται και με καθημερινές διπλές παραστάσεις από τον θίασο, χωρίς ωστόσο να καταγράφονται στον Τύπο τα έργα που ανεβαίνουν.⁵⁵ Στις 23 Ιουνίου παρουσιάζεται ο *Βοκκάκιος* του Supre και στις 25 Ιουνίου η *Κόκκινη Παρθένα*,

⁴⁸ «Λευκού Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 7 Ιουνίου 1922, σ. 1· «Λευκού Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 9 Ιουνίου 1922, σ. 1· «Λευκού Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 10 Ιουνίου 1922, σ. 3.

⁴⁹ «Θεατρικά», *Μακεδονία*, 8 & 10 Ιουνίου 1922, σ. 2· «Λευκού Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 11 Ιουνίου 1922, σ. 1.

⁵⁰ «Θεατρικά», *Μακεδονία*, 13 Ιουνίου 1922, σ. 2.

⁵¹ «Λευκού Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 15 Ιουνίου 1922, σ. 3.

⁵² «Κήπου Β. Γεωργίου», *Μακεδονία*, 6 Ιουλίου 1922, σ. 2.

⁵³ «Θεατρικά», *Μακεδονία*, 15 & 16 Ιουνίου 1922, σ. 2.

⁵⁴ «Θεατρικά», *Μακεδονία*, 17 Ιουνίου 1922, σ. 2· «Λευκού Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 17 Ιουνίου 1922, σ. 3.

⁵⁵ «Λ. Πύργου (Θερινόν)», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 21 Ιουνίου 1922, σ. 2.

έργα που παίζονται για πρώτη φορά στη συμπρωτεύουσα και φαίνεται να κερδίζουν το ενδιαφέρον του κοινού, καθώς ανεβαίνουν και τα δύο εκ νέου.⁵⁶

Ο Ιούλιος ξεκινά με την, ιαπωνικής υπόθεσης, αγγλική οπερέτα *Γκέισσα*, ενώ δημοσίευμα της πρώτης Ιουλίου αναφέρει ότι ο θίασος σκοπεύει να παραμείνει στη Θεσσαλονίκη για δεκαπέντε ακόμη μέρες, εξαιτίας της ανταπόκρισης του κοινού – πληροφορία που η πορεία του θιάσου διαψεύδει, καθώς παραμένει στη Θεσσαλονίκη για πολύ μεγαλύτερο διάστημα.⁵⁷ Παράλληλα, έχουν ξεκινήσει εργασίες για την κατασκευή θερινής σκηνής στο θέατρο του Κήπου του Βασιλέως Γεωργίου, ώστε εκεί να ανεβάσει ο ιταλικός θίασος έργα που δεν μπορούσε να παρουσιάσει στο θερινό του Λευκού Πύργου, εξαιτίας του σκηνικού τους διακόσμου.⁵⁸ Ο μήνας συνεχίζει με μονές παραστάσεις τις καθημερινές και διπλές παραστάσεις τα σαββατοκύριακα. Το δραματολόγιο του θιάσου διανθίζεται με έργα που παίζονται για πρώτη φορά και δεν ανέβηκαν ούτε κατά την παραμονή του θιάσου στην Αθήνα, όπως η *Αγνή Σουζάνα*.⁵⁹

Στις 11 Ιουλίου και ώρα 10:30 μ.μ. πραγματοποιούνται τα εγκαίνια της ανακατασκευασμένης θερινής σκηνής στον φωταγωγημένο Κήπο του Βασιλέως Γεωργίου με το έργο *Πριγκίπισσα της Τζάρδας*.⁶⁰ Στην παράσταση, που έχει ήδη επαναληφθεί από τον θίασο, θα εμφανιστούν «σκηνογραφία όλως διόλου νεότατα».⁶¹ Η κίνηση αυτή συμπίπτει με μια πρακτική που εντείνεται στην αρχή του Μεσοπολέμου, ιδίως στις οπερέτες, για παραστάσεις με νέα σκηνικά, αντί της επαναχρησιμοποίησης των ίδιων, τυποποιημένων, σκηνικών σε κάθε έργο που συνηθιζόταν πρωτύτερα.⁶²

Το πρόγραμμα των παραστάσεων συνεχίζεται με επαναλήψεις έργων, με εξαίρεση τις 22 Ιουλίου, όταν ανεβαίνει για πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη το έργο *Η Μικρή Σοκολατιέρα*.⁶³ Ο θίασος ανακοινώνει στις 26 Ιουλίου ότι σύντομα θα παρουσιαστούν οι *Σαλτιμπάγκοι* με τη συμμετοχή των Ελλήνων καλλιτεχνών Κολυμπρή και Μαριέττα.⁶⁴ Η Κολυμπρή εμφανίζεται στον θίασο και την επομένη, 27 Ιουλίου, στο έργο *Ο Κόμης του Λουξεμβούργου* του F. Lehár. Ακολουθούν οι *Σαλτιμπάγκοι*, το έργο *Αγάπα με, Αλφρέδο* και στις 5 Αυγούστου, για πρώτη φορά, το έργο *Η Ιδεώδης Γυναίκα* του F. Lehár, που επαναλαμβάνεται πολλές φορές.⁶⁵

Αν και βρισκόμαστε σε έναν ήδη τεταμένο πολιτικά και ιστορικά μήνα, οι παραστάσεις του θιάσου συνεχίζονται κανονικά για το πρώτο μέρος του Αυγούστου. Στις 10 Αυγούστου επαναλαμβάνεται η προηγούμενη επιτυχία του

⁵⁶ <Θεατρικά>, *Ταχυδρόμος* (Θεσσαλονίκης), 20 Ιουνίου 1922, σ. 2· «Λ. Πύργου (Θερινόν)», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης) 23 & 25 Ιουνίου 1922, σ. 2 και 26 Ιουνίου 1922, σ. 3.

⁵⁷ «Λ. Πύργου (Θερινόν)», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 1 Ιουλίου 1922, σ. 1.

⁵⁸ «Θεατρικά», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 2 Ιουλίου 1922, σ. 1.

⁵⁹ «Λ. Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 3 Ιουλίου 1922, σ. 3 και 4 Ιουλίου 1922, σ. 2.

⁶⁰ «Λ. Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 12 Ιουλίου 1922, σ. 1.

⁶¹ <Θεατρικά>, *Το Φως*, 11 Ιουλίου 1922, σ. 2.

⁶² Π. Κωνσταντινάκου, *Η Σκηνογραφία στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου*, Διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 2013, σ. 66-67.

⁶³ «Κήπος Β. Γεωργίου», *Μακεδονία*, 17 Ιουλίου 1922, σ. 3 και 22 Ιουλίου 1922, σ. 2.

⁶⁴ «Κήπος Βασιλ. Γεωργίου», *Μακεδονία*, 26 Ιουλίου 1922, σ. 2.

⁶⁵ <Κίνησης της πόλεως>, *Ταχυδρόμος* (Θεσσαλονίκης), 2 Αυγούστου 1922, σ. 2· «Κήπος Βασιλέως Γεωργίου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 6 Αυγούστου 1922, σ. 1.

θιάσου, *Μαντάμ ντε Τεμπ*.⁶⁶ Αξίζει να σημειωθεί ότι στο ίδιο θέατρο, την ίδια μέρα, πριν από την παράσταση, πραγματοποιήθηκε Ελληνική Εορτή με ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς από τον Αργύριο Ανδρεόπουλο, ενώνοντας έτσι το ελληνικό και το ξένο στοιχείο.⁶⁷ Με την ευκαιρία της άφιξης της ιταλικής εμπορικής αποστολής, αποτελούμενη από 60 Ιταλούς εμπόρους, οι οποίοι τυγχάνουν μεγαλοπρεπούς υποδοχής από τις ελληνικές αρχές, παρουσιάζεται τιμητικά η μεγάλη επιτυχία του θιάσου, *Ο Βασιλεύς του Μαξίμ*.⁶⁸ Για την εορτή της 15ης Αυγούστου ο θιάσος παρουσιάζει δύο παραστάσεις, με απογευματινή το *Αντίο Νεότης* του Pietri και εσπερινή την *Πριγκίπισσα της Τζάρδας*.⁶⁹

Οι, ταραγμένες από τα γεγονότα στη Μικρά Ασία, μέρες δεν επιτρέπουν στον Τύπο να έχει καθημερινή και συνεχή καταγραφή του θεατρικού προγράμματος, κάτι που άλλωστε δεν συνηθιζόταν εκείνη την εποχή. Μετά από απαίτηση πολλών οικογενειών επαναλαμβάνεται στις 18 Αυγούστου η *Γκέισσα*, ενώ στις 19 ανεβαίνει για πρώτη φορά ο *Ιππότης της Σελήνης* – έργο που είχε ανακοινωθεί από καιρό ότι θα προστεθεί στο δραματολόγιο.⁷⁰ Όσο πλησιάζει το τέλος του Αυγούστου και κορυφώνονται οι εξελίξεις της Μικρασιατικής Καταστροφής, τόσο ελαττώνεται η καταγραφή των θεατρικών ειδήσεων, ενώ μεγάλο μέρος των εφημερίδων δέχεται λογοκρισία. Από τις ελάχιστες καταγραφές των ημερών μαθαίνουμε ότι ο θιάσος προσθέτει ένα νέο έργο στο δραματολόγιό του, την ισπανική θαρθουέλα *Γκραν Βία* των Valverde και Chueca, που ανεβαίνει για πρώτη φορά στις 26 Αυγούστου.⁷¹ Η πρεμιέρα του έργου στέφεται με μεγάλη επιτυχία, με τους καλλιτέχνες να καταχειροκροτούνται και το κοινό να επαναφέρει στη μνήμη του τις εντυπώσεις που έχει αφήσει το έργο κατά τα προηγούμενα ανεβάσματά του, καθώς πρόκειται για το έργο που στάθηκε αφορμή για τη γέννηση της ελληνικής επιθεώρησης (1894).⁷² Η επιτυχία αυτή οδηγεί στην άμεση επανάληψη της παράστασης την επόμενη, κιάλας, ημέρα.

Το διάστημα που ακολουθεί, από 28 Αυγούστου έως 7 Σεπτεμβρίου, δεν γίνεται καμία αναφορά στις παραστάσεις του ιταλικού θιάσου. Ο Citta di Palermo μεταφέρεται στο θέατρο Λευκού Πύργου, το οποίο τις ίδιες ημέρες προσθέτει και κινηματογράφο. Η αλλαγή του θεάτρου πιθανότατα συνέβη λόγω των καιρικών συνθηκών που επικρατούσαν στη Θεσσαλονίκη εκείνο το διάστημα.⁷³ Στο

⁶⁶ «Κήπος Β. Γεωργίου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 10 Αυγούστου 1922, σ. 3 & 11 Αυγούστου 1922, σ. 1· <Θεατρικά>, *Το Φως*, 10 Αυγούστου 1922, σ. 2.

⁶⁷ Ο Αργύριος Ανδρεόπουλος ήταν χοροδιδάσκαλος με ευρωπαϊκές σπουδές, βλ. Δ. Καρδάρης, «Ο χορός ως γνωστικό αντικείμενο στην ελληνική εκπαίδευση», *Παράδοση και Τέχνη*, τ. 100, Αθήνα 2008, σ. 6-7· <Κίνησις της πόλεως>, *Ταχυδρόμος* (Θεσσαλονίκης), 10 Αυγούστου 1922, σ. 2.

⁶⁸ «Η Ιταλική Εμπορική Αποστολή», *Το Φως*, 13 Αυγούστου 1922, σ. 2· <Θεατρικά>, *Το Φως*, 12 Αυγούστου 1922, σ. 2.

⁶⁹ «Κήπος Βασιλ. Γεωργίου», *Μακεδονία*, 15 Αυγούστου 1922, σ. 2.

⁷⁰ <Κίνησις της πόλεως>, *Ταχυδρόμος* (Θεσσαλονίκης), 17 Αυγούστου 1922, σ. 2· <Θεατρικά>, *Το Φως*, 18 & 19 Αυγούστου 1922, σ. 2· «Κήπος Βασιλ. Γεωργίου», *Μακεδονία*, 17 & 18 Αυγούστου 1922, σ. 2· «Κήπος Βασιλέως Γεωργίου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 21 Αυγούστου 1922, σ. 3.

⁷¹ <Θεατρικά>, *Το Φως*, 26 Αυγούστου 1922, σ. 2.

⁷² <Θεατρικά>, *Το Φως*, 27 Αυγούστου 1922, σ. 2· Για την ελληνική επιθεώρηση και τη σχέση της με τη *Γκραν Βία*, βλ. Λ. Μαράκα, «Η ισπανική επιθεώρηση “Γκραν Βία” στην αθηναϊκή σκηνή (1894)», *Παράβασις* 3 (2000), σ. 167-179.

⁷³ «Θεατρικά», *Μακεδονία*, 30 Αυγούστου 1922, σ. 2.

δραματολόγιο του θιάσου προστίθεται η όπερα *Καββαλερία Ρουστικάνα* του P. Mascagni.⁷⁴ Στο φύλλο της 13ης Σεπτεμβρίου δημοσιεύεται για πρώτη φορά διαφήμιση του θιάσου, αναφέροντας ότι πλέον θα γίνονται μόνο απογευματινές παραστάσεις, πιθανότατα λόγω και της μετατροπής του θεάτρου σε κινηματοθέατρο – πράγμα που δεν τηρείται, καθώς, σε μετέπειτα ανακοίνωση, παράσταση του θιάσου έχει προγραμματιστεί για τις 10 μ.μ.⁷⁵ Από τις 23 έως και τις 25 Σεπτεμβρίου, ο θιάσος φαίνεται πως κάνει ένα μικρό διάλειμμα στις παραστάσεις του, καθώς στον Λευκό Πύργο εμφανίζεται η διάσημη τραγουδίστρια του Ρωσικού Μελοδράματος της Μόσχας, Μαρία Σουρεπιάν, η οποία και εκτέλεσε γνωστά ρωσικά και αρμένικα τραγούδια.⁷⁶ Στα αξιοσημείωτα συμβάντα του Σεπτεμβρίου θα πρέπει να αναφερθεί η προσθήκη μιας καθ' όλα νέας οπερέτας, της *Σανταρελλίνας*, ενός ακόμη έργου, που δεν ανέβηκε από τον θιάσο το διάστημα που εμφανιζόταν στην Αθήνα.⁷⁷ Στις 29 Σεπτεμβρίου πραγματοποιείται η τιμητική παράσταση της Εύας Παπάλε, σοπράνο του θιάσου και συζύγου του θιασάρχη Sarnella, με το έργο *Μαντάμ ντε Τεμπ*. Η Παπάλε, που, όπως αναφέρθηκε προτύτερα, είχε τραγουδήσει και στα ελληνικά σε παράσταση του θιάσου, έχαιρε εκτίμησης από το ελληνικό κοινό της εποχής.⁷⁸

Τα γεγονότα των ημερών δεν γνωρίζουμε κατά πόσο επηρέασαν την προσέλευση του κόσμου στα θεάματα. Αξίζει, όμως, να σημειωθεί ότι, την ίδια περίοδο που ο θιάσος μειώνει τις παραστάσεις του, πληθαίνουν οι διαφημίσεις των κινηματογράφων στην εφημερίδα *Νέα Αλήθεια*. Τον Οκτώβριο, ο θιάσος διανύει τον τέταρτο μήνα παραμονής του στην Θεσσαλονίκη και οι εμφανίσεις του οδεύουν προς την ολοκλήρωσή τους. Παρ' όλα αυτά, προσθέτει και νέα έργα στο πρόγραμμά του, όπως τις οπερέτες *Ο Μαρκήσιος Ντελ Γκρίλο* (04/10) και *Η Κόρη της κυρίας Αγγώ* (07/10), αλλά και την όπερα *Τραβιάτα* του Verdi (03/10).⁷⁹

Οι τελευταίες παραστάσεις του θιάσου αποτυπώνονται με τακτικότερη πλέον καταγραφή από τον Τύπο. Στις 6 Οκτωβρίου ανακοινώνεται ότι, κατά γενική απαίτηση, θα επαναληφθεί η *Τραβιάτα* του Verdi, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή του Έλληνα βαρύτονου της Εθνικής Όπερας του Βουκουρεστίου, Δημήτριου Κουταβά.⁸⁰ Η σύμπραξη του Κουταβά στην *Τραβιάτα* φαίνεται πως

⁷⁴ «Λ. Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 11 Σεπτεμβρίου 1922, σ. 3.

⁷⁵ Πρόκειται για την παράσταση του έργου *Εύα* του Lehar στις 18 Σεπτεμβρίου 1922 [<Κίνησης της πόλεως>, *Ταχυδρόμος* (Θεσσαλονίκης), 18 Σεπτεμβρίου 1922, σ. 2].

⁷⁶ <Κίνησης της πόλεως>, *Ταχυδρόμος* (Θεσσαλονίκης), 23 Σεπτεμβρίου 1922, σ. 2.

⁷⁷ Πρόκειται για οπερέτα τριών πράξεων του Herne. Ο κανονικός τίτλος του έργου είναι *Μαυζέλ Νιτούς*, έχει, όμως, μεταφερθεί στον κινηματογράφο αρκετές φορές ως *Σανταρελλίνα*.

⁷⁸ <Θεατρικά>, *Το Φως*, 30 Σεπτεμβρίου 1922, σ. 2.

⁷⁹ «Λ. Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 3 Οκτωβρίου 1922, σ. 1 και 5 Οκτωβρίου 1922, σ. 3.

⁸⁰ «Λευκού Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 7 Οκτωβρίου 1922, σ. 3· Δημήτριος - Γεώργιος Ε. Κουταβάς (Γκαλάτι, 10 Δεκεμβρίου 1883 - Βουκουρέστι, 14 Νοεμβρίου 1974): Τελειώνοντας το γυμνάσιο στο Γκαλάτι, γράφτηκε στη Θεολογική Σχολή του Βουκουρεστίου, ενώ σπούδασε, επίσης, στο Ωδείο Βουκουρεστίου (1903-1908) και αργότερα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1925-1926). Διηύθυνε τη Σχολή Εκκλησιαστικών Ψαλτών στην Αγία Μητρόπολη Βουκουρεστίου (1895-1912), ήταν ιερέας στη Μητρόπολη (1903-1913) και στην Ελληνική Εκκλησία (1928-1960) και δίδαξε Αισθητική Ανατολικής Μουσικής στη Θεολογική Σχολή του Βουκουρεστίου (1935-1940). Το 1939 διορίστηκε αναπληρωτής καθηγητής στο Τμήμα Ψαλτικής Μουσικής στην Ακαδημία Θρησκευτικής Μουσικής στο Βουκουρέστι και, στη συνέχεια, μετατέθηκε, το 1941, στο Ωδείο

είχε μεγάλη επιτυχία στο κοινό, όντας και ο ίδιος ένας γνωστός καλλιτέχνης της εποχής, καθώς στις 9 Οκτωβρίου κι ενώ επαναλαμβάνονται η *Γκέισσα* και η *Τραβιάτα*, στα διαλείμματα ο Κουταβάς «θα ψάλλη μερικά μουσικά τεμάχια του Μόζαρ [ενν. του Mozart]». ⁸¹ Στις 11 Οκτωβρίου, ο θίασος παρουσιάζει δύο επιτυχίες του, την *Καβαλλερία Ρουστικάνα* και τη *Σανταρελλίνα*. ⁸² Η τελευταία παράσταση του θιάσου στη Θεσσαλονίκη πραγματοποιείται στις 12 Οκτωβρίου με την πανηγυρική επιτυχία της *Τραβιάτας*, όπου και πάλι συμμετέχει ο Δ. Κουταβάς. ⁸³

Καθ' όλη τη διάρκεια του Σεπτεμβρίου και του Οκτωβρίου, η αυξανόμενη έλευση Μικρασιατών προσφύγων στη Θεσσαλονίκη δημιουργεί κατεπείγοντα ζητήματα στέγασής τους. Σε δημοσίευμα της 16ης Σεπτεμβρίου μαθαίνουμε ότι αφίξεις προσφύγων γίνονται «κατά χιλιάδες». ⁸⁴ Η ανάγκη για επιτάξεις χώρων σ' όλη την Ελλάδα είναι μεγάλη, ενώ στην Αθήνα έχει ήδη επιταχθεί το Δημοτικό Θέατρο Αθηνών. Στη Θεσσαλονίκη δεν εντοπίζουμε αντίστοιχη επίταξη θεάτρων, παρά μόνο μετά την αποχώρηση του Citta di Palermo από την Ελλάδα, οπότε και αποφασίζεται η επίταξη εμβληματικών κτηρίων της Θεσσαλονίκης, μεταξύ των οποίων όλοι οι κινηματογράφοι της πόλης, αλλά και το θερινό θέατρο Λευκού Πύργου. Η όποια καθυστέρηση στην επίταξη των χώρων δεν είναι απαραίτητα τυχαία, σύμφωνα με τον Π. Μεχτίδη, ο οποίος σημειώνει πως «οι καλά δικτυωμένοι ιδιοκτήτες [...] μπορούσαν για δύο μήνες να αποφεύγουν την επίταξη». ⁸⁵

Η αξιοσημείωτα πολύμηνη παραμονή του Citta Di Palermo στην Ελλάδα δεν μπορεί να είχε προγραμματιστεί εξ αρχής απ' τον θίασο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προξενεί το δημοσίευμα της 1ης Ιουλίου στη *Νέα Αλήθεια*, που πληροφορεί το κοινό ότι ο θίασος θα παραμείνει στη Θεσσαλονίκη για 15 ακόμη μέρες, δηλαδή έως τα μέσα Ιουλίου. ⁸⁶ Θα ήταν ασφαλές να θεωρηθεί ότι ο θίασος «εγκλωβίστηκε» στην Ελλάδα. Έχοντας προγραμματίσει περιοδεία δύο μηνών στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, πιθανότατα θα ετοιμαζόταν να συνεχίσει τις παραστάσεις του προς τα θεατρικά κέντρα της Ανατολής, που είχαν και δυναμικές Ιταλικές παροικίες. Είναι, άλλωστε, χαρακτηριστικό ότι οι μεγάλοι οπερετικοί θίασοι της Ευρώπης συνήθιζαν να ολοκληρώνουν τις περιοδείες τους με παραστάσεις στην Κωνσταντινούπολη. ⁸⁷ Η κλιμάκωση των γεγονότων στη

Βουκουρεστίου. Εργάστηκε για πάνω από τριάντα χρόνια ως βαρύτονος της όπερας [Μετάφραση από κείμενο του Θωμά Ταμβάκου στα ρουμανικά, βασισμένο σε: Cosma, Octavian Lazăr, *Hronicul muzicii românești*, Editura Muzicală, Βουκουρέστι 1974, Cosma, Viorel, «D. Cutavas» (λήμμα) *Muzicienii din România*, Editura Muzicală, τχ. I, Βουκουρέστι 1989, Cozmei, Mihail, «D. Cutavas» (λήμμα), *Existențe și împliniri - Dicționar biobibliografic Domeniul Muzică*, εκδ. 2-a., Editura Artes, Ιάσιο 2010].

⁸¹ «Λ. Πύργου», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 10 Οκτωβρίου 1922, σ. 3.

⁸² <Θεατρικά>, *Το Φως*, 11 Οκτωβρίου 1922, σ. 2.

⁸³ «Θέατρον Λ. Πύργου», *Μακεδονία*, 13 Οκτωβρίου 1922, σ. 2.

⁸⁴ *Ταχυδρόμος* (Θεσσαλονίκης), 16 Σεπτεμβρίου 1922, σ. 2.

⁸⁵ Π. Μεχτίδης, *Η Αφιξη των Προσφύγων στη Θεσσαλονίκη το 1922: Οι πρώτες 100 τραγικές μέρες*, Μαλλιάρης Παιδεία, Θεσσαλονίκη 2022, σ. 121.

⁸⁶ «Λ. Πύργου (Θερινόν)», *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), 1 Ιουλίου 1922, σ. 1.

⁸⁷ Σειραγάκης, *Το ελαφρό μουσικό θέατρο στη μεσοπολεμική Αθήνα*, σ. 88.

Μικρά Ασία καθιστούσε την παραμονή των Ιταλών, αλλά και οποιουδήποτε μη Οθωμανού, αφενός ανέφικτη, λόγω του φόβου του πολέμου, και αφετέρου ανεπιθύμητη, λόγω της σφοδρής κεμαλικής επιρροής, με αποτέλεσμα ο θίασος να αλλάξει τα σχέδιά του και να παραμείνει στην Ελλάδα για ένα σαφώς μεγαλύτερο χρονικό διάστημα.⁸⁸ Ο Citta Di Palermo συναντά για δεύτερη φορά τον πόλεμο στο πρόγραμμα των περιοδειών του, μετά και την αλλαγή που είχε κάνει κατά την περιοδεία του στην Αμερική, που αναφέρθηκε πρωτύτερα. Ωστόσο, και στις δύο περιπτώσεις, τόσο στα γεγονότα του Μεξικού το 1910-11, όσο και στα γεγονότα του Μικρασιατικού πολέμου το 1922, ο θίασος επέδειξε αμεσότατα αντανακλαστικά, κατορθώνοντας να προσαρμόσει τα σχέδιά του και το δραματολόγιό του και να έχει μια απόλυτα επιτυχημένη περιοδεία στην Αμερική και την Ελλάδα, αντίστοιχα.

Επίλογος – Συμπεράσματα

Το 1922 ανήκει σε μια χρονική περίοδο, κατά την οποία αρκετοί περιοδεύοντες οπερετικοί θίασοι της Ευρώπης επισκέπτονται τη χώρα μας, για να ανεβάσουν τις παραστάσεις τους, παραμένοντας, μάλιστα, σε αυτήν συνήθως για αξιόλογο χρονικό διάστημα. Οι θίασοι αυτοί μπορεί να μην ήταν θίασοι «πρώτης κατηγορίας» – θεωρία που τείνει να εξαλειφθεί με τις πιο πρόσφατες μελέτες– υπήρξαν, ωστόσο, ένας στενότερος δεσμός της Ελλάδας με την Ευρώπη.

Ο Citta Di Palermo έρχεται από τη Σικελία έχοντας στο δυναμικό του παρελθόν την περιοδεία στην Αμερική και την Κούβα, η οποία, αν και έγινε έντεκα χρόνια πριν την άφιξή του στην Αθήνα, αποτελεί σημαντικό κριτήριο για την «αξιολόγηση» του θιάσου. Ως προς αυτήν, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το διάστημα παραμονής του θιάσου στο εξωτερικό ήταν μεγάλο –δέκα εβδομάδες– αλλά και ότι, κατά τα γεγονότα που έλαβαν χώρα μεταξύ του διαφημιστικού γραφείου και του θιασάρχη, η πριμαντόνα του θιάσου αντικαταστάθηκε από αντίστοιχη της Μητροπολιτικής Όπερας της Νέας Υόρκης και όχι από κάποια συνάδελφο μικρότερου θιάσου, δεύτερης ή τρίτης κατηγορίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν και οι πληροφορίες που αφορούν τη σκηνογραφία των παραστάσεων στην Ελλάδα, καθώς ο θίασος φέρνει μαζί του σκηνικά τέτοιου μεγέθους, που ήταν αδύνατο να παρουσιαστούν στη θερινή σκηνή του θεάτρου Λευκού Πύργου, με αποτέλεσμα να ανακατασκευαστεί η θερινή σκηνή του Κήπου του Β. Γεωργίου, για να τους φιλοξενήσει. Σαφώς, η ανακατασκευή θεωρείται ένα απλησίαστο έξοδο για τον επιχειρηματία που διαχειριζόταν το θέατρο και δεν θα γινόταν, αν δεν επρόκειτο για έναν αξιόλογο και επιτυχημένο θίασο που θα έφερνε πλήθος κόσμου – γεγονός που άλλωστε κατόρθωσε σε όσες πόλεις επισκέφτηκε– άρα και μεγάλο χρηματικό κέρδος.

---

⁸⁸ Μάλιστα, στις σημειώσεις του E. Hemingway, που κατέγραφε τα γεγονότα της καταστροφής για λογαριασμό της εφημερίδας *Toronto Star*, αναφέρεται πως οι ξένοι και μη μουσουλμάνοι συνεχώς φοβούνταν και βρίσκονταν σε πανικό για πιθανές νέες σφαγές και λεηλασίες (Nazan Maksudyan, «The fall of a city: Refugees, exodus and exile in Ernest Hemingway's Istanbul, 1922», *Journal of European Studies* 53(3) (2023), σ. 234-252, <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/00472441231189029> [23/3/2024]).

Μετά την επιτυχημένη περιοδεία στην Αθήνα, η παραμονή του θιάσου στη Θεσσαλονίκη συνάντησε την κλιμάκωση των γεγονότων της Μικρασιατικής Εκστρατείας και τη μεγάλη Μικρασιατική Καταστροφή, καθιστώντας τον «παγιδευμένο» στην Ελλάδα και οδηγώντας στην άμεση αλλαγή του προγράμματός του για το υπόλοιπο της περιοδείας του. Κρίνεται σημαντικό να επισημανθεί ότι, στη διάρκεια αυτών των αλλαγών, ο Citta Di Palermo δεν έπαψε τη θεατρική του δράση, συνεχίζοντας με καθημερινές παραστάσεις, με συνεχείς προσθήκες νέων έργων στο δραματολόγιό του, αλλά και τη σύμπραξη με Έλληνες καλλιτέχνες.

Η Θεσσαλονίκη αποτελούσε μία από τις στενότερες στα γεγονότα πόλεις, ενώ δέχτηκε πολύ μεγάλο αριθμό προσφύγων. Δεν είναι δυνατό να εξαγάγουμε ακριβή συμπεράσματα για όσα έπραξε ο θιάσος από 28 Αυγούστου 1922 έως και 7 Σεπτεμβρίου 1922, λόγω της άλλοτε συγκεχυμένης και αραιής και άλλοτε ανύπαρκτης καταγραφής των θεαμάτων. Θα ήταν δυνατό να υποστηριχθεί πως ο θιάσος μετέβη σε κάποια κοντινή επαρχιακή πόλη. Ωστόσο, οι εφημερίδες μεγάλων επαρχιακών πόλεων δεν κάνουν κάποια αναφορά για την έλευση ξένου θιάσου.⁸⁹

Η αδυναμία του θιάσου, λόγω των πολεμικών συνθηκών, να ολοκληρώσει την πορεία του στην Κωνσταντινούπολη, όπως και η έλλειψη ικανού θεατρικού αντίπαλου δέους κατά τη διάρκεια των παραστάσεων του θιάσου στη Θεσσαλονίκη –αφού, για μεγάλο χρονικό διάστημα, το μόνο θεατρικό γεγονός που μπορούσε να παρακολουθήσει το κοινό ήταν οι παραστάσεις του Citta Di Palermo–, σε συνδυασμό με τη βαθιά ανάγκη του κόσμου για το μουσικό θέατρο και τη δίψα του για το θέαμα που αυτό προσφέρει, διαμόρφωσαν συνθήκες απολύτως ευνοϊκές, που οδήγησαν σε μια εξαιρετικά μακρά παραμονή του Citta Di Palermo στην Ελλάδα – πιθανότατα ρεκόρ διάρκειας παραμονής για ξένο θιάσο στη χώρα μας.

Η έναρξη των παραστάσεων του Citta Di Palermo στην Αθήνα στις 16 Απριλίου 1922 και η ολοκλήρωσή τους στη Θεσσαλονίκη στις 12 Οκτωβρίου της ίδιας χρονιάς, –με εξαίρετη παραμονή του θιάσου στην Ελλάδα και με ανέβασμα τουλάχιστον 35 διαφορετικών έργων, κατά κύριο λόγο οπερετών αλλά και ορισμένων οπερών–, αποτέλεσε ένα σημαντικότατο θεατρικό γεγονός για τη δεκαετία του '20. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη υπήρξε η υποδοχή και η απήχηση που γνώρισε τόσο από το κοινό, όσο και από τον Τύπο της εποχής, γεγονός που καθιστά την περιοδεία του θιάσου ορόσημο στη χαρτογράφηση της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου.

---

⁸⁹ Για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας εξετάστηκαν οι εφημερίδες *Θεσσαλία* (Βόλος), *Νεολόγος Πατρών* και *Ήπειρος* (Ιωάννινα). Επίσης, ερευνήθηκαν οι εφημερίδες *The New York Times*, *Ελεύθερον Βήμα* (Αθήνα), *Εσπερινή* (Αθήνα), *Μακεδονία* (Θεσσαλονίκης), *Νέα Αλήθεια* (Θεσσαλονίκης), *Ταχυδρόμος* (Θεσσαλονίκης) και *Το Φως* (Θεσσαλονίκης).

~ 488 ~

ΠΑΡΑΣΤΑΣΙΟΛΟΓΙΟ ΘΙΑΣΟΥ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΟΠΕΡΕΤΑΣ «CITTA DI PALERMO»

Ημερομηνία	Έργο	Συγγραφέας	Θέατρο	Παρατηρήσεις
16/04/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ</i>	Carlo Lombardo	«Εθνικόν» (Αθήνα)	
17/04/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ (εσπ.)</i>	Carlo Lombardo		
	<i>Η Πριγκίπισσα της Τζάρδας</i>	E. Kalman		
18/04/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ (απογ.)</i>	Carlo Lombardo		
	<i>Η Πριγκίπισσα της Τζάρδας (εσπ.)</i>	E. Kalman		
19/04/1922	<i>Εύα</i>	Franz Lehar		
20/04/1922	<i>Μπαλ Ταμπαρέν</i>	Carlo Lombardo		
21/04/1922	<i>Ο Κόμης του Λουξεμβούργου</i>	Franz Lehar		
22/04/1922				
23/04/1922	<i>Ο Βασιλεύς του Μαξίμ</i>	Carlo Lombardo		
24/04/1922				
25/04/1922				
26/04/1922	<i>Δεσποινίς Πουκ</i>	Walter Kollo		
27/04/1922				
28/04/1922				
29/04/1922	<i>Αντίο Νεότης</i>	G. Pietri		
	<i>Αντίο Νεότης</i>	G. Pietri		
	<i>Ανοιξιάτικο αεράκι</i>	J. Strauss		
30/04/1922	<i>Αγάπα με, Αλφρέδο</i>	V. Bellini		
01/05/1922	<i>Αντίο Νεότης</i>	G. Pietri		
02/05/1922	<i>Ο Βασιλεύς του Μαξίμ</i>	Carlo Lombardo		
03/05/1922	<i>Δεσποινίς Πουκ</i>	Walter Kollo		

~ 489 ~

04/05/1922	<i>Η Εύθυμος Χήρα</i>	Franz Lehar		
05/05/1922	<i>Η Πριγκίπισσα της Τζάρδας</i>	E. Kalman		
06/05/1922	<i>Ο Βοκκάκιος</i>	Franz Suppe		
07/05/1922	<i>Η Δεσποινίς του Κινηματογράφου</i>	Carl Weinberger		
08/05/1922	<i>Χαίρε Μαρία</i>	Bettinelli		
09/05/1922	<i>Γκέισσα</i>	Sidney Jones (συνθέτης), Owen Hall (λιμπρέτο)		
10/05/1922	<i>Η Πριγκίπισσα των Δολλαρίων</i>	Leo Fall		
11/05/1922	<i>Άγαπα με, Αλφρέδο</i>	V. Bellini		
12/05/1922	<i>Ονειρώδες Βαλς</i>	O. Straus		
13/05/1922	<i>Η μικρή Βασίλισσα των Ρόδων</i>	R. Leoncavallo		
14/05/1922	<i>Οι Σαλτιμπάγκοι</i>	Louis Ganne		
15/05/1922	<i>Ο Βοκκάκιος</i>	Franz Suppe		
16/05/1922	<i>Η Εύθυμος Χήρα</i>	Franz Lehar		
17/05/1922	<i>Η μικρή Βασίλισσα των Ρόδων</i>	R. Leoncavallo		
18/05/1922	<i>Όταν ο Έρωσ Χτυπά</i>	-		
19/05/1922	<i>Οι Σαλτιμπάγκοι</i>	Louis Ganne		
20/05/1922	<i>Η κόκκινη παρθένος</i>	A. Cuscina (συνθέτης), E. Reggio		
21/05/1922	<i>Γκέισσα</i>	Sidney Jones (συνθέτης), Owen Hall (λιμπρέτο)		
22/05/1922	<i>Δεσποινίς Πουκ</i>	Walter Kollo		
23/05/1922	<i>Ο Βασιλεύς του Μαξιμ</i>	Carlo Lombardo		
24/05/1922	<i>Ο Βοκκάκιος</i>	Franz Suppe		
25/05/1922	<i>Η Εύθυμος Χήρα</i>	Franz Lehar		

~ 490 ~

26/05/1922	<i>Η Πριγκίπισσα των Δολλαρίων</i>	Leo Fall		Τιμητική παράσταση της V. Farri
27/05/1922	<i>Το Σπίτι των Τριών Κοριτσιών</i>	F. Schubert – H. Berte		
28/05/1922				
29/05/1922				
02/06/1922	<i>Ο Βασιλιάς του Μαξίμ</i>	Carlo Lombardo	«Λευκού Πύργου» (Θεσσαλονίκη)	
03/06/1922	<i>Δεσποινίς Πουκ</i>	Walter Kollo		
04/06/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ</i>	Carlo Lombardo		
05/06/1922	<i>Δεσποινίς Πουκ (εσπ.)</i>	Walter Kollo		
06/06/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ (εσπ.)</i>	Carlo Lombardo		
	<i>Τζάρντας (απογ.)</i>	E. Kalman		
07/06/1922	<i>Η Μικρή Βασίλισσα των Ρόδων</i>	R. Leoncavallo		
08/06/1922	<i>Εύα</i>	Franz Lehar		
09/06/1922	<i>Η Εύθυμος Χήρα</i>	Franz Lehar		
10/06/1922	<i>Η Μικρή Βασίλισσα των Ρόδων</i>	R. Leoncavallo		
11/06/1922	<i>Η Βασίλισσα του Φωνογράφου</i>	C. Lombardo		
12/06/1922	<i>Δεσποινίς Πουκ (απογ.)</i>	Walter Kollo		
	<i>Αντίο Νεότης (εσπ.)</i>	G. Pietri		
13/06/1922	<i>Ο Κόμης του Λουξεμβούργου</i>	Franz Lehar		
14/06/1922	<i>Ο Βασιλεύς του Μαξίμ</i>	Carlo Lombardo		
15/06/1922	<i>Η Πριγκίπισσα των Δολλαρίων</i>	Leo Fall		
16/06/1922	<i>Αγάπα με, Αλφρέδο</i>	V. Bellini		
17/06/1922	<i>Όταν ο Έρωσ Χτυπά</i>	-	«Θερινόν Λευκού Πύργου»	
18/06/1922				

~ 491 ~

19/06/1922				
20/06/1922	[Η Πριγκίπισσα της] Τζάρδας	E. Kalman		
21/06/1922				
22/06/1922				
23/06/1922	Ο Βοκκάκιος	Franz Suppe		
24/06/1922				
25/06/1922	Η Κόκκινη Παρθένος	A. Cuscina (συνθέτης), E. Reggio		
26/06/1922	Η Κόκκινη Παρθένος (απογ.)	A. Cuscina (συνθέτης), E. Reggio		
	Ο Βοκκάκιος (εσπ.)	Franz Suppe		
27/06/1922	Η Μικρή Βασίλισσα των Ρόδων (απογ.)	R. Leoncavallo		
	Μπαλ Ταμπαρέν (νυκτ.)	Carlo Lombardo		
28/06/1922	Ονειρώδες Βαλς	O. Straus		
29/06/1922	Η Εύθυμος Χήρα	Franz Lehar		
30/06/1922	Δεσποινίς Πουκ	Walter Kollo		
01/07/1922	Γκέισσα	Sidney Jones (συνθέτης), Owen Hall (λιμπρέτο)		
02/07/1922	Αγνή Σουζάνα (απογ.)	Georg Okonkowski		
	Οι Σαλτιμπάγκοι (νυκτ.)	Louis Ganne		
03/07/1922	Οι Σαλτιμπάγκοι (απογ.)	Louis Ganne		
	Αγνή Σουζάνα (εσπ.)	Georg Okonkowski		
04/07/1922	Χαίρε Μαρία	Bettinelli		
05/07/1922				
06/07/1922				

~ 492 ~

07/07/1922	<i>Αντίο Νεότης</i>	G. Pietri		
08/07/1922	<i>Η Βασίλισσα του Φωνογράφου</i>	C. Lombardo		
09/07/1922				
10/07/1922				
11/07/1922	<i>Η Πριγκίπισσα της Τζάρδας</i>	E. Kalman	Θερινή Σκηνή «Κήπου Β. Γεωργίου»	
12/07/1922				
13/07/1922	<i>Η Κόκκινη Παρθένος</i>	A. Cuscina (συνθέτης), E. Reggio		
14/07/1922	<i>Το Σπίτι των Τριών Κοριτσιών</i>	F. Schubert – H. Berte		
15/07/1922	<i>Μπαλ Ταμπαρέν</i>	Carlo Lombardo		
16/07/1922	<i>Μπαλ Ταμπαρέν</i>	Carlo Lombardo		
	<i>Τρελλή Άνοιξις</i>	G. Strauss		
17/07/1922	<i>Η Πριγκίπισσα της Τζάρδας (απογ.)</i>	E. Kalman		
	<i>Η Μικρή Βασίλισσα των Ρόδων (εσπ.)</i>	R. Leoncavallo		
18/07/1922	<i>Μπαλ Ταμπαρέν (απογ.)</i>	Carlo Lombardo		
	<i>Τρελλή Άνοιξις (εσπ.)</i>	G. Strauss		
19/07/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ</i>	Carlo Lombardo		
20/07/1922				
21/07/1922				
22/07/1922	<i>Η Μικρή Σοκολατιέρα</i>	P. Gaveaux		
23/07/1922	<i>Δεσποινίς Πουκ (εσπ.)</i>	Walter Kollo		
	<i>Αντίο Νεότης (εσπ.)</i>	G. Pietri		
24/07/1922	<i>Γκέισσα (απογ.)</i>	Sidney Jones (συνθέτης), Owen Hall (λιμπρέτο)		

~ 493 ~

	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ (εσπ.)</i>	Carlo Lombardo	
25/07/1922	<i>Η Βασίλισσα του Φωνογράφου</i>	C. Lombardo	
26/07/1922	<i>Οι Σαλτιμπάγκοι</i>	Louis Ganne	
27/07/1922	<i>Κόμης του Λουξεμβούργου</i>	F. Lehar	
28/07/1922			
29/07/1922			
30/07/1922	<i>Οι Σαλτιμπάγκοι</i>	Louis Ganne	
	<i>Αγάπα με, Αλφρέδο</i>	V. Bellini	
31/07/1922			
01/08/1922			
02/08/1922	<i>Ο Βασιλεύς του Μαξίμ</i>	Carlo Lombardo	
03/08/1922			
04/08/1922			
05/08/1922	<i>Η Ιδεώδης Γυναίκα</i>	Franz Lehar (συνθέτης), V. Leon & L. Stein (λιμπρέτο)	
06/08/1922			
	<i>Οι Σαλτιμπάγκοι</i>	Louis Ganne	
07/08/1922	<i>Ο Βοκκάκιος (απογ.)</i>	Franz Suppe	
	<i>Κόμης του Λουξεμβούργου (εσπ.)</i>	Franz Lehar	
08/08/1922	<i>Δεσποινίς Πουκ</i>	Walter Kollo	
09/08/1922	<i>Η Ιδεώδης Γυναίκα</i>	Franz Lehar (συνθέτης), V. Leon & L. Stein (λιμπρέτο)	
10/08/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ</i>	Carlo Lombardo	
11/08/1922	<i>Η Πριγκίπισσα των Δολλαρίων</i>	Leo Fall	
12/08/1922	<i>Ο Βασιλεύς του Μαξίμ</i>	Carlo Lombardo	
			Προς τιμήν της Ιταλικής Εμπορικής Αποστολής

~ 494 ~

13/08/1922				
14/08/1922				
15/08/1922	<i>Αντίο Νεότης (απογ.)</i>	G. Pietri		
	<i>Η Πριγκίπισσα της Τζάρδας (εσπ.)</i>	E. Kalman		
16/08/1922				
17/08/1922	<i>Η Ιδεώδης Γυναίκα</i>	Franz Lehar (συνθέτης), V. Leon & L. Stein (λιμπρέτο)		
18/08/1922	<i>Γκέισσα</i>	Sidney Jones (συνθέτης), Owen Hall (λιμπρέτο)		
19/08/1922	<i>Ιππότης της Σελήνης</i>	Carlo Vizzotto		
20/08/1922	<i>Η Βασίλισσα των Ρόδων (απογ.)</i>	R. Leoncavallo		
	<i>Ιππότης της Σελήνης (εσπ.)</i>	C. M. Ziehrer (συνθέτης) Carlo Vizzotto (λιμπρέτο)		
21/08/1922	<i>Η Βασίλισσα των Ρόδων (απογ.)</i>	R. Leoncavallo		
	<i>Ιππότης της Σελήνης (εσπ.)</i>	C. M. Ziehrer (συνθέτης) Carlo Vizzotto (λιμπρέτο)		
22/08/1922	<i>Τρελλή Άνοιξις</i>	G. Strauss		
23/08/1922	<i>Η Εύθυμος Χήρα</i>	Franz Lehar		
24/08/1922				
25/08/1922	<i>Ιππότης της Σελήνης</i>	C. M. Ziehrer (συνθέτης) Carlo Vizzotto (λιμπρέτο)		
26/08/1922	<i>Γκραν Βία</i>	F. Chueca		
27/08/1922	<i>Ιππότης της Σελήνης (απογ.)</i>	C. M. Ziehrer (συνθέτης) Carlo Vizzotto (λιμπρέτο)		
	<i>Γκραν Βία (εσπ.)</i>	F. Chueca		

~ 495 ~

28/08/1922				
29/08/1922				
30/08/1922				
01/09/1922				
02/09/1922				
03/09/1922				
04/09/1922				
05/09/1922				
06/09/1922				
07/09/1922				
08/09/1922	<i>Καβαλλερία Ρουστικάνα</i>	P. Mascagni	«Λευκού Πύργου»	
09/09/1922				
10/09/1922	<i>Καβαλλερία Ρουστικάνα (απογ.)</i>	P. Mascagni		
	<i>Μπαλ Ταμπαρέν (εσπ.)</i>	Carlo Lombardo		
11/09/1922				
12/09/1922				
13/09/1922	<i>Αγνή Σουζάνα</i>	Georg Okonkowski		
14/09/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ</i>	Carlo Lombardo		
15/09/1922	<i>Εύα</i>	Franz Lehar		
16/09/1922				
17/09/1922				
18/09/1922	<i>Εύα</i>	Franz Lehar		
19/09/1922	<i>Αντίο Νεότης</i>	G. Pietri		

~ 496 ~

20/09/1922				
21/09/1922				
22/09/1922	<i>Ιππότης της Σελήνης</i>	C. M. Ziehrer (συνθέτης) Carlo Vizzotto (λιμπρέτο)		
23/09/1922	<i>Σανταρελλίνα</i>	Herve		
24/09/1922				
25/09/1922				
26/09/1922				
27/09/1922	<i>Εύα</i>	Franz Lehar		
28/09/1922				
29/09/1922	<i>Μαντάμ ντε Τεμπ</i>	Carlo Lombardo		Τιμητική παράσταση της Ε. Papale
30/09/1922	<i>Βασιλεύς του Μαξίμ</i>	Carlo Lombardo		
31/09/1922				
01/10/1922	<i>Η Μικρή Σοκολατιέρα (απογ.)</i>	P. Gaveaux		
	<i>Γκραν Βία (εσπ.)</i>	F. Chueca		
	<i>Γκέισσα (εσπ.)</i>	Sidney Jones (συνθέτης), Owen Hall (λιμπρέτο)		
02/10/1922	<i>Αγάπα με, Αλφρέδο (απογ.)</i>	V. Bellini		
	<i>Τραβιάτα (εσπ.)</i>	G. Verdi		
03/10/1922				
04/10/1922	<i>Ο Μαρκήσιος Ντελ Γκριλλο</i>	G. Mascetti		
05/10/1922	<i>Η Εύθυμος Χήρα</i>	Franz Lehar		
06/10/1922	<i>Τραβιάτα</i>	G. Verdi		Με τη συμμετοχή του Δ. Κουταβά.
07/10/1922	<i>Η Κόρη της κυρίας Αγγώ</i>	C. Lecocq		

~ 497 ~

08/10/1922	<i>Τραβιάτα (απογ.)</i>	G. Verdi		Με τη συμμετοχή του Δ. Κουταβά.
	<i>Ο Μαρκήσιος Ντελ Γκρίλλο (εσπ.)</i>	G. Mascetti		
09/10/1922	<i>Γκέισσα</i>	Sidney Jones (συνθέτης), Owen Hall (λιμπρέτο)		
	<i>Τραβιάτα</i>	G. Verdi		Με τη συμμετοχή του Δ. Κουταβά.
10/10/1922				
11/10/1922	<i>Καβαλλερία Ρουστικάνα (απογ.)</i>	P. Mascagni		Στα διαλείμματα ο Κουταβάς τραγουδά κομμάτια του Mozart.
	<i>Σανταλλερίνα (εσπ.)</i>	Herve		
12/10/1922	<i>Τραβιάτα</i>	G. Verdi		Με τη συμμετοχή του Δ. Κουταβά.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΞΕΝΟΙ ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝΤΕΣ ΘΙΑΣΟΙ: Ο 'CITTA DI PALERMO' ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 1922

Οι ξένοι περιοδευόντες θιάσοι διαδραμάτισαν έναν κρίσιμο ρόλο στη σύγχρονη ιστορία του ελληνικού θεάτρου. Αυτές οι περιοδείες αποτέλεσαν ένα μέσο για την Ελλάδα, ώστε να συνδεθεί με πολιτιστικά γεγονότα που λάμβαναν χώρα στο εξωτερικό. Το αθηναϊκό κοινό ενθουσιαζόταν με τους ξένους θιάσους, ειδικά όταν παρουσίαζαν οπερέτες και όπερες στη μητρική τους γλώσσα. Αν και το γλωσσικό εμπόδιο έδινε την ευκαιρία σε ορισμένα μέλη του κοινού να επιδείξουν τις γλωσσικές τους ικανότητες, η πλειονότητα ενδιαφερόταν περισσότερο για τις μουσικές παραστάσεις ως μέσο ψυχαγωγίας παρά για την πλοκή των έργων. Μεταξύ των πολλών ξένων θιάσων που επισκέφθηκαν την Ελλάδα το 1922, μια χρονιά που σηματοδεύτηκε από τη Μικρασιατική Καταστροφή, ξεχώρισε ο ιταλικός θιάσος «Citta Di Palermo». Ο θιάσος έδωσε παραστάσεις σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη για περισσότερες από 180 ημέρες, γεγονός που πιθανότατα αποτελεί ρεκόρ περιοδείας για ξένο θιάσο στη χώρα. Κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, παρουσίασαν πάνω από 35 οπερέτες και όπερες, συνεργάστηκαν με Έλληνες καλλιτέχνες και κατάφεραν να εναρμονιστούν με τον ελληνικό πολιτισμό και το κοινό.

ABSTRACT

FOREIGN THEATRE TROUPES ON TOUR: 'CITTA DI PALERMO' IN GREECE IN 1922

Foreign theatre troupes touring Greece played a crucial role in the modern history of Greek theatre. These tours were a means for the country to connect with cultural events taking place abroad. The Athenian audience was delighted by foreign troupes, especially when they presented operettas and operas in their native language. Although the language barrier provided an opportunity for some members of the audience to showcase their linguistic abilities, most of the audience was more interested in musical performances for entertainment purposes rather than the plot of the plays. Among the many foreign troupes that visited Greece in 1922, a year marked by the Asia Minor Catastrophe, the Italian troupe "Citta Di Palermo" stood out. They performed in Athens and Thessaloniki for more than 180 days, which is likely a record-setting tour for a foreign troupe visiting the country. During their stay, they showcased more than 35 operettas and operas, collaborated with Greek artists, and managed to blend in with the Greek culture and audience.

Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ο Ιωάννης Μαθιουδάκης είναι μεταπτυχιακός φοιτητής του ΔΠΜΣ Θεατρικών & Κινηματογραφικών Σπουδών του Τμήματος Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Κρήτης και του Ινστιτούτου Μεσογειακών Σπουδών (ΙΜΣ/ΙΤΕ), καθώς και απόφοιτος του προπτυχιακού προγράμματος του ίδιου Τμήματος. Πραγματοποίησε την πρακτική του άσκηση στο Τμήμα Θεάτρου του ΙΜΣ/ΙΤΕ κι έχει λάβει Υποτροφίες από το Εργαστήριο Εικόνας, Ήχου και Κίνησης (2023, ΙΜΣ/ΙΤΕ) και από το Σχολείο Θεάτρου (2021, Θεατρικός Περίπλους). Έχει σκηνοθετήσει και κινηματογραφήσει το ντοκιμαντέρ μικρού μήκους *Ashes (Στάχτες)*, το οποίο απέσπασε 6 βραβεία και 12 ακόμη υποψηφιότητες σε διεθνή φεστιβάλ, εκπροσωπώντας το Πανεπιστήμιο Κρήτης στο πρόγραμμα ΔΙΑΠΛΑΣΙΣ της Βουλής των Ελλήνων. Ασχολείται ενεργά με το θέατρο ως ηθοποιός. Το μελέτημά του «Ξένοι περιοδεύοντες θίασοι: Ο ‘Citta Di Palermo’ στην Ελλάδα του 1922», που δημοσιεύεται στο παρόν περιοδικό, συντάχθηκε όσο ήταν προπτυχιακός φοιτητής. Κείμενά του έχουν δημοσιευθεί σε προγράμματα θεατρικών παραστάσεων, στον Τύπο και στο διαδίκτυο. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα αφορούν στο ευρωπαϊκό και το νεοελληνικό θέατρο, καθώς και στη σχέση θεάτρου και κινηματογράφου.

THE AUTHOR

Ioannis Mathioudakis is a postgraduate student in the Master of Arts (MA) in Theatre and Cinema Studies at the Department of Philology, University of Crete, in collaboration with the Institute for Mediterranean Studies (IMS/FORTH) and a graduate of the Department's undergraduate program. He completed his internship at the Theatre Department of IMS/FORTH and has received Scholarships from the Laboratory of Image, Sound and Movement (2023, IMS/FORTH) and the Theatre School of *Theatrikos Periplous* (2021). He directed and filmed the short documentary *Ashes*, which won 6 awards and received 12 additional nominations at international film festivals, representing the University of Crete in the DIAPLASIS program organized by the Hellenic Parliament. He is actively involved in Theatre as an actor. The study “Foreign Theatre Troupes on Tour: ‘Citta Di Palermo’ in Greece in 1922”, now being published in this journal, was conducted while he was an undergraduate. His texts have been published in theatrical performance programs, in the press, and online. His research interests focus on European and Modern Greek theatre, as well as on the relationship between theatre and cinema.